

**Цивільне право в Україні. У 2
частинах. Частина 1.
Загальна. Видання 3-тє**

3-тє видання, перероблене і доповнене

Підручник уточнено відповідно до оновленої програми Цивільне право України на основі концепту верховенства права і положень актів чинного цивільного законодавства, концептуального бачення рекодифікації, майбуття окремих його інститутів, з урахуванням вимог щодо знань, вмінь та компетенції фахівців за спеціалізацією «Право», оціночних елементів Болонської системи, досвіду регулювання цих відносин в інших країнах, сучасних теоретичних конструкцій окремих інститутів цивільного права, напрямів судової практики, накопиченого авторами досвіду викладання цієї навчальної дисципліни для різних спеціалізацій, передусім цивільної та господарської юстиції, суд, адвокатура.

В ньому поміщені огляди відомих теоретичних конструкцій інститутів і субінститутів цивільного права, у тому числі авторські, бачення розв'язання вузьких місць правотворення та правозастосування, зокрема судова практика. Він може бути використаний при проведенні наукових досліджень. В ньому є відмінності у його структурі від інших подібних видань та викладення матеріалу де: вказується план, основні акти цивільного законодавства з їх поділом на міжнародні та національні, додаткова класична та сучасна література, розкриті питання плану, а у кінці надані запитання для самоконтролю з врахуванням типових завдань для підсумкового тестового контролю. На нього орієнтовано посібники Тести з курсу: розробники Р.Б. Шишка, Г.В. Гоголіна. К.2020 та Цивільне право України: тести К. 2019. 154 с.

Цей підручник розрахований на студентів за програмами магістерської підготовки за напрямами приватного права, викладачів, аспірантів, вищих навчальних закладів III—IV рівнів акредитації. Також він корисний студентам, що проходять підготовку за магістерськими програмами, практикам та іншим особам, які цікавляться проблемами та новинками цивільного права, особливо молодим викладачам, здобувачам.

ЗМІСТ

Вступ	3
В тексті підручника використані такі скорочення	7
Колектив авторів.....	9
Глава 1. Поняття цивільного права.....	11
1. Цивільне право та його місце в системі права України	12
2. Функції цивільного права	15
3. Предмет цивільного права	18
4. Метод цивільного права.....	23
5. Принципи цивільного права	26
6. Засади цивільного законодавства.....	30
7. Система цивільного права	31
8. Співвідношення цивільного права з іншими галузями права	34
Глава 2. Джерела цивільного права.....	38
1. Механізм правового регулювання цивільних правовідносин	39
2. Поняття та загальна характеристика джерел цивільного права....	48
3. Цивільне законодавство	54
3.1. Конституція України як джерело цивільного права	56
3.2. Цивільний кодекс як основний акт цивільного законодавства	57
3.3. Поточне законодавство та підзаконні нормативні акти як джерело цивільного права	62
3.4. Застосування цивільного законодавства.....	63
3.5. Аналогія закону и аналогія права	64
3.6. Договори як джерело цивільного права.....	65
4. Звичай як джерело цивільного права.....	67
5. Судова практика	69
6. Дія норм цивільного законодавства.....	70

Глава 3. Загальна характеристика цивільного права зарубіжних країн	74
1. Загальні положення про цивільне право у зарубіжних країнах	75
2. Класифікація правових систем приватного права	78
3. Джерела цивільного права зарубіжних країн.....	80
4. Мусульманська цивільно-правова система	83
5. Основні інститути цивільного права зарубіжних країн	85
Глава 4. Загальні положення про цивільні правовідносини.....	88
1. Поняття цивільних правовідносин.....	88
2. Структура цивільних правовідносин	91
3. Види цивільних правовідносин	96
Глава 5. Підстави виникнення цивільних правовідносин	101
1. Поняття та особливості юридичних фактів як підстав виникнення цивільних прав	101
2. Види юридичних фактів.....	103
3. Підстави виникнення цивільних прав та обов'язків	106
Глава 6. Здійснення цивільних прав та виконання обов'язків і їх захист в разі порушення	110
1. Здійснення цивільних прав та виконання юридичних обов'язків	111
2. Зловживання суб'єктивним цивільним правом	115
3. Обмеження цивільних прав	117
4. Стимули у цивільному праві	121
5. Охорона та захист цивільних прав.....	123
6. Способи захисту цивільних прав	129
7. Порядок захисту цивільних прав	134
Глава 7. Учасники цивільних правовідносин.....	140
1. Учасники цивільних правовідносин	141
2. Цивільна правоздатність фізичної особи: поняття, зміст, особливість	149
3. Види правоздатності фізичної особи	153

4. Цивільна дієздатність фізичної особи	157
5. Види дієздатності фізичної особи та їх зміст.....	159

Глава 8. Індивідуалізація фізичної особи як учасника цивільних..... 171

1. Поняття та правове значення індивідуалізації фізичної особи.....	172
2. Ім'я фізичної особи та її значення	183
3. Місце проживання фізичної особи.....	188
4. Інші ознаки індивідуалізації фізичної особи	192
5. Визнання фізичної особи безвісно відсутньою.....	196
6. Оголошення фізичної особи померлою.....	199
7. Фізична особа-підприємець	203
8. Оголошення фізичної особи банкрутом.....	205
9. Акти цивільного стану	207

Глава 9. Опіка і піклування211

1. Завдання опіки та піклування.....	212
2. Поняття опіки і піклування та їх види.....	214
3. Зміст опіки та піклування	216
4. Особи над якими встановлюється опіка та піклування судом та органом опіки і піклування. Органи опіки та піклування	217
5. Учасники опіки та піклування. Правове становище опікуна та піклувальника	219
6. Звільнення опікуна та піклувальника	221
7. Практика ЄСПЛ з розгляду справ про опіку та піклування	222

Глава 10. Загальні положення про юридичні особи.....224

1. Поняття юридичної особи.....	226
2. Теорії юридичної особи	232
3. Правоздатність і дієздатність юридичної особи.....	238
4. Види юридичних осіб.....	242
5. Організаційно-правові форми юридичних осіб.....	250
6. Об'єднання юридичних осіб.....	257
7. Філії та представництва юридичної особи.....	261

Глава 11. Індивідуалізація юридичних осіб	264
1. Індивідуалізація юридичних осіб та її правове значення	265
2. Найменування юридичної особи	267
3. Місцезнаходження юридичної особи	271
4. Рахунки юридичної особи	274
5. Печатка юридичної особи	277
6. Індивідуалізація комерційних юридичних осіб	279
Глава 12. Створення юридичних осіб.....	282
1. Стадії створення юридичних осіб	283
2. Порядок створення юридичних осіб	285
3. Розробка та прийняття засновницьких документів	286
4. Права та обов'язки юридичних осіб приватного права	290
Глава 13. Припинення юридичних осіб.....	292
1. Загальні положення про припинення юридичних осіб	293
2. Припинення юридичної особи	295
3. Злиття, приєднання та поділ юридичної особи	299
4. Перетворення та виділ юридичної особи	301
5. Банкрутство юридичних осіб	302
6. Задоволення вимог кредиторів при ліквідації юридичних осіб	306
7. Призупинення діяльності юридичних осіб	306
Глава 14. Юридичні особи публічного права.....	310
1. Поняття юридичної особи публічного права	311
2. Організаційно-правові форми юридичних осіб публічного права.....	315
3. Правоздатність і дієздатність юридичних осіб публічного права.....	317
4. Правоздатність і дієздатність юридичних осіб публічного права.....	319
5. Особливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах	320
6. Права суб'єктів публічного права.....	324

Глава 15. Об'єкти цивільного права.....	327
1. Загальні положення про об'єкти цивільних прав	328
2. Види об'єктів цивільних прав	330
3. Особисті немайнові блага як об'єкти цивільного права	336
4. Речі як об'єкти цивільних прав	337
5. Класифікація речей.....	339
6. Інші об'єкти цивільних прав.....	355
7. Цінні папери як об'єкти цивільних прав	362
8. Характеристика окремих видів цінних паперів	366
Глава 16. Загальні положення про правочини	370
1. Поняття правочинів	371
2. Класифікація (види) правочинів	373
3. Способи волевиявлення в правочинах.....	381
4. Форма правочинів.....	382
5. Електронна форма правочину	386
6. Умови дійсності правочинів	393
7. Тлумачення змісту правочину.....	395
Глава 17. Недійсні правочини	397
1. Поняття недійсних правочинів.....	398
2. Види недійсних правочинів.....	401
3. Порядок і наслідки визнання правочину недійсними	408
Глава 18. Представництво у цивільному праві	411
1. Поняття та значення представництва	412
2. Структура відносин при представництві.....	413
3. Підстави виникнення та види представництва	416
4. Повноваження представника	421
Глава 19. Довіреність у цивільному	424
1. Довіреність: поняття, значення та реквізити	424
2. Види довіреностей.....	427

3. Види довіреності.....	429
4. Порядок посвідчення довіреностей	431
5. Припинення довіреності	437

Глава 20. Загальні положення про строки у цивільному праві 440

1. Поняття строків і термінів та їх правове значення.....	440
2. Види строків у цивільному праві та їх характеристика	443
3. Обчислення строків.....	448

Глава 21. Позовна давність у цивільному праві України 451

1. Поняття та правове значення позовної давності	452
2. Види строків позовної давності	454
3. Визначення початку перебігу строку позовної давності	456
4. Зупинення, перерив та поновлення строків позовної давності ...	460
5. Вимоги, на які позовна давність не поширюється	464
6. Наслідки спливу строків позовної давності.....	467

Глава 22 Особисті немайнові права фізичної особи 471

1. Сутність особистих немайнових прав	472
2. Поняття особистих немайнових прав	473
3. Зміст та здійснення особистих немайнових прав	476
4. Захист особистих немайнових прав.....	478

Глава 23. Види особистих немайнових прав 484

1. Особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи.....	485
2. Особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття фізичної особи.....	496

Глава 24. Загальні положення про речове право 510

1. Поняття речового права	511
2. Поняття й види речових прав у зарубіжних цивільно-правових системах	513
3. Види речових прав.....	517

4. Реєстрація речових прав	519
5. Захист речових прав	522

Глава 25. Поняття власності та права власності 524

1. Поняття власності та її значення.....	525
2. Теоретичні конструкції власності і права власності	529
3. Поняття права власності і його особливості	532
4. Розвиток права власності.....	535
5. Зміст права власності	537
6. Типи, форми та види власності	542
7. Право приватної власності	550

Глава 26. Підстави та порядок набуття і припинення права власності 554

1. Набуття та припинення права власності	555
2. Момент виникнення права власності.....	559
3. Припинення права власності	561
4. Примусове припинення права власності.....	563

Глава 27. Право спільної власності..... 568

1. Загальні положення про спільну власність	568
2. Право спільної часткової власності	570
3. Право спільної сумісної власності	574

Глава 28. Право власності на землю (земельну ділянку) та на житло 578

1. Об'єкт права власності на земельну ділянку	579
2. Суб'єкти права власності на земельну ділянку	582
3. Зміст права власності на земельну ділянку.....	585
4. Припинення права власності на земельну ділянку.....	589
5. Поняття житла та його види	590
6. Підстави виникнення та припинення права власності на житло.....	597
7. Зміст права власності на житло.....	602
8. Право власності на допоміжні приміщення та складові домоволодіння	605

Глава 29. Захист права власності	609
1. Поняття захисту права власності	610
2. Система цивільно-правових способів захисту права власності	613
3. Віндикаційний позов	614
4. Негаторний позов	617
5. Позов про виключення майна з опису та зняття арешту	619
6. Позов про поділ та виділ майна	620
7. Позов про визнання права власності	623
8. Позов про набуття права власності за набувальною давністю ...	624
9. Інші речові способи захисту права власності	626
Глава 30. Речові права на чуже майно	628
1. Загальна характеристика речових прав на чуже майно	628
2. Право володіння чужим майном	631
3. Право обмеженого користування чужим майном (сервітут).....	633
4. Право користування чужою земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб (емфітевзис)	636
5. Право користування чужою земельною ділянкою для забудови (суперфіцій)	638
Глава 31. Загальні положення про право інтелектуальної	641
1. Теорії права інтелектуальної власності	642
2. Поняття права інтелектуальної власності	645
3. Система виключних прав на нематеріальні об'єкти	650
4. Акти цивільного законодавства та інші нормативні акти у сфері інтелектуальної власності	652
5. Об'єкти права інтелектуальної власності.....	654
6. Суб'єкти права інтелектуальної власності	655
7. Зміст права інтелектуальної власності	657
8. Захист права інтелектуальної власності	660
Глава 32. Авторське право та суміжні права	663
1. Поняття авторського права	664
2. Об'єкти авторського права	666
3. Виникнення і здійснення авторського права	669

4. Суб'єкти авторського права.....	673
5. Особисті немайнові та майнові права автора.....	676
6. Вільне використання твору без згоди автора.....	677
7. Право автора на плату за використання його твору.....	680
8. Строк чинності майнових прав інтелектуальної власності на твір.....	682
9. Поняття суміжних прав та їх особливості.....	684
10. Охорона та захист авторських та суміжних прав	688

**Глава 33. Розпорядження авторськими правами в мережі
Інтернет та особливості їх захисту 694**

1. Підходи до захисту авторських прав в мережі Інтернет.....	695
2. Особливості розпорядження авторськими правами в мережі Інтернет.....	702
3. Інтернет-сайт як особливий об'єкт авторсько-правової охорони.....	705
4. Поняття та місце технічних засобів захисту авторських прав	708
5. Протидія обходу технічних засобів захисту авторських прав в мережі Інтернет	710

Глава 34. Право промислової власності і патентне право..... 716

1. Поняття права промислової власності.....	717
2. Об'єкти патентного права	719
3. Патентування об'єктів патентного права	722
4. Суб'єкти права промислової власності	725
5. Використання прав на об'єкти права промислової власності	727
6. Захист прав промислової власності	728

**Глава 35. Засоби індивідуалізації як об'єкти права
інтелектуальної власності 730**

1. Загальна характеристика засобів індивідуалізації учасників цивільного обороту, товарів і послуг.....	731
2. Право промислової власності на комерційне (фірмове) найменування.....	736
3. Право промислової власності на торговельну марку (знак для товарів і послуг)	739

- 4. Право промислової власності на бренд 752
- 5. Право промислової власності на географічні зазначення 754

Глава 36. Нетрадиційні об’єкти промислової власності 774

- 1. Загальна характеристика нетрадиційних об’єктів промислової власності 775
- 2. Право промислової власності на сорти рослин та породи тварин 776
- 3. Право промислової власності на компоновку інтегральних мікросхем (КІМС)..... 778
- 4. Право промислової власності на раціоналізаторську пропозицію 779
- 5. Право на комерційну таємницю 781
- 6. Захист від недобросовісної конкуренції..... 784

ВСТУП

Цивільне право посідає провідне місце в системі забезпечення дії верховенства права та природних прав, передусім, врегулювання суспільних відносин, з огляду не тільки на їх життєву обумовленість, предмет і метод, а й свободу вступу у них та вибору поведінки їх учасників, можливість їх спростувати чи ускладнювати, врахувати спеціальне їх правове становище. Наразі воно відчуває на собі вплив появи нових товарів та технологій і їх просування на ринках. Внаслідок того воно поступово універсалізується під впливом економічних закономірностей, економічного глобалізму, стандартів прав людини та їх запозичення в національні законодавства. Власне це стало однією з причин рекодифікації цивільного законодавства та комплексного аналізу чинного цивільного законодавства України та визначення сфер приватноправових відносин, які потребують приведення у відповідність із світовими тенденціями розвитку приватного права

Подальший розвиток України неможливий без виваженого і адекватного світовим тенденціям в економічній та гуманітарній сферах правового регулювання, вишколу правників, які досконало знають чинне законодавство та чинники його формування, здані його застосувати на практиці та виявити

вузькі місця, сформувати належним чином пропозиції з їх подолання. Провідне місце в цьому належить цивільному праву як фундаментальній навчальній дисципліні у ВНЗ, що готують юристів. Воно є основою для інших навчальних дисциплін приватно правового спрямування і засноване на цінності людини у сучасному світі, забезпеченні її особистих немайнових та майнових прав та потреб ринкової економіки.

В Україні є підручники з цивільного права України, що свідчить про самодостатні колективи їх авторів, подальше становлення цивілістики та її шкіл, співпрацю між ними, турботу про якість вишколу правознавців, намагання подолати спрощений підхід до викладання інститутів приватного права, довести його конструкції до уваги студента, показати їх застосування на практиці, в тому числі судовій, запровадити новітні освітянські технології. На протигагу спрощеному описовому викладенню навчального матеріалу приходять змістовні розробки, які поєднують популяризацію законодавства, аналіз європейських тенденцій, новітніх досягнень науки, судової практики.

Наступництво цивілістичної культури, підтримка сталих категорій цивільного права, скрупульозне відтворення положень актів цивільного законодавства (повага до національного законодавства), вихід на положення європейського цивільного права (компаративістичний аспект), показ практики його застосування (утилітарний аспект) та становлення підходів до регулювання цих відносин (доктринальний аспект) формують нове освітянське середовище, яке відходить від запозичень та популяризації у спрощеному виді надбань провідних цивілістів.

У підручнику проведена ідея про те, що цивільне право універсалізується і має відповідати зручності його застосування та правосприйняття на глобалізованому економічному просторі. З огляду на це вказується про врегулювання цивільних правовідносин в інших країнах. Сучасний вектор його розвитку започатковано на ідеї його гармонізації та універсалізації. Це адаптаційний вектор розвитку сучасного цивільного права в його європейській версії рекодифікації. Значна частина викладеного матеріалу орієнтована на компаративістичний аспект і положеннях міжнародних актів та актів ЄС у сфері цивільного права згідно вимог Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу».

Його основу складає ідея про визначальну цінність природного права людини, його верховенство над законом, слугування правам людини, поділ права на приватне та публічне, системність цивільно-правових інститутів, можливість застосування прецеденту та договору для врегулювання відносин між автономними суб'єктами права.

На національному рівні можуть бути певні особливості, але не настільки суттєві щоб мова йшла про особливе цивільне право України. Скоріше, йдеться про його прояви в формальному (позитивному) праві та доктрині в Україні. Відтак і цивільне право може йменуватися «Цивільне право в Україні».

Його оптимізовано із врахуванням бюджету часу на вивчення навчальних дисциплін бакалаврами, а більше спеціалістами та магістрами і вимог щодо підготовки підручників у вищій школі та викладання навчальних дисциплін.

В ньому висвітлені основні теоретичні підходи до моделювання інститутів цивільного права та його базових правових категорій. В такому аспекті він може бути розгорнутий у мультимедійне видання. Відповідно його структура нагадує звичну для студентів структуру лекцій де вказуються розкриті питання, основні нормативні акти та література. По ходу вказуються теоретичні конструкції та рішення судів за категоріями справ.

Його матеріал розбито на модулі в рамках яких, відповідно до змісту тематичних планів, можлива подальша деталізація по кредитах. При тому механічного підходу не відбулося, а обсяг та насичення модулів здійснюється по мірі заглиблення у правову матерію та спеціалізації майбутніх правознавців. Так перший модуль за обсягом досить незначний, але він дозволяє встановити як студент опанував визначальні підходи до вивчення цивільного права і чи зможе він їх у подальшому застосувати до наступних тем.

ЦК України може не проявляє його головної ідеї, як своєрідної конституції громадянського суспільства, але як основний акт приватного права, досить вдало врегульовує відносини приватного характеру, які визначально в нього вкладні розробниками. Не всі його положення є безспірними як і сприйнятий формалізований дуалізм приватного права, але головне те, що є закон у якому на основі майже три тисячолітнього регулювання майнових відносин товарного характеру сконцентровано передові досягнення цивілістичної науки. З часом вони просунулись настільки вперед, що проявилась потреба перегляду ЦК України на основі концепції його рекодифікації.

Із прийняттям ЦК виникла потреба в популяризації його положень, критичному аналізу допущених помилок, обґрунтування необхідності їх виправлення, а саме головне підготовки правознавців на його основі. Це спричинено тим, що ряд новел появилось буквально в останній момент. Вони не досить апробовані на практиці тому практики потребують вишколу. Відповідно з цією метою підручник побудовано відповідно до структури ЦК України.

В ньому значна увага приділена теоретичним конструкціям окремих інститутів та субінститутів цивільного права, компаративістичних проявів окремих інститутів, деталізації положень, які не розкриті в інших подібних виданнях.

У загальній частині основна увага звертається на опанування студентами основних понять та інститутів цивільного права, вироблення навиків їх вирішення у конструкціях спеціальних його інститутів, вироблення на механічному рівні підходів до застосування актів цивільного законодавства прояви гнучкості при тлумаченні його норм та вироблені позицій.

З врахуванням динаміки цивільного законодавства, при опануванні матеріалу слід користуватися ЦК України та його коментарями, а також постановами вищих судових інстанцій та рішеннями з конкретних справ. Водночас автори звертають увагу та постійні зміни та доповнення актів цивільного законодавства. Тому перед тим як читати коментовану статтю, її частину, абзац чи пункт слід пересвідчитися у змінах та доповненнях до чинного законодавства на сайті Верховної Ради України. Кожен коментар,

який би він не був досконалим з часом не відповідає змінам до чинного законодавства та може упускати положення спеціальних нормативних актів, що прийняті після його видання.

Автори не претендують на те, щоб це видання стало єдиним джерелом пізнання цивільного права, а рекомендують звернути увагу і на інші видання такого характеру, насамперед останніх років видання та за участі провідних цивілістів України. Зокрема, досить цікавою є робота Майданик Р.А. Цивільне право: Загальна частина. /Т.1. Вступ у цивільне право Р.А. Майданик. – К.: Алерта, 2012.472 с. Ознайомлення з ними лише розширить їх поінформованість та компетентність. Водночас, слід застерегти від спрощеного вивчення цієї дисципліни, як дороговказу для інших приватноправових дисциплін.

Серед коментарів кодифікованих актів звертаємо увагу на Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. 6-те вид., перероб. і допов. /за заг. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2019. – Т.І. 752 с. і Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. 6-те вид., перероб. і допов. /за заг. ред. О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. К.: Юрінком Інтер, 2019. Т.ІІ. 1148 с.¹.

Автори щиро вдячні рецензентам покійному д.ю.н., професору, академіку Національної академії правових наук України, Заслуженому діячу науки і техніки України В.В. Луцю, головному науковому співробітнику Науково-дослідного інституту приватного права та підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, академіку Національної академії правових наук України, Заслуженому діячу науки і техніки України; д.ю.н., професору Майданику Р. А. – завідувачу кафедрою цивільного права Київського національного університету імені Тараса Шевченка та д.ю.н., професору, член-кореспонденту НАПрН України Харитонову Є.О. – завідувачу кафедрою цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», Заслуженому діячу науки і техніки України за ознайомлення із запропонованими текстами та скрупульозне їх вивчення, надані слушні зауваження та поради.

З повагою до читачів доктор юридичних наук, професор, професор кафедри інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Київського інституту інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Національного університету «Одеська юридична академія» Р.Б. Шишка

¹Цей коментар є найбільш динамічним і постійно оновлюється його авторами відповідно до змін, які вносяться в чинне законодавство та практику його застосування.

[Перейти на сайт](#) →